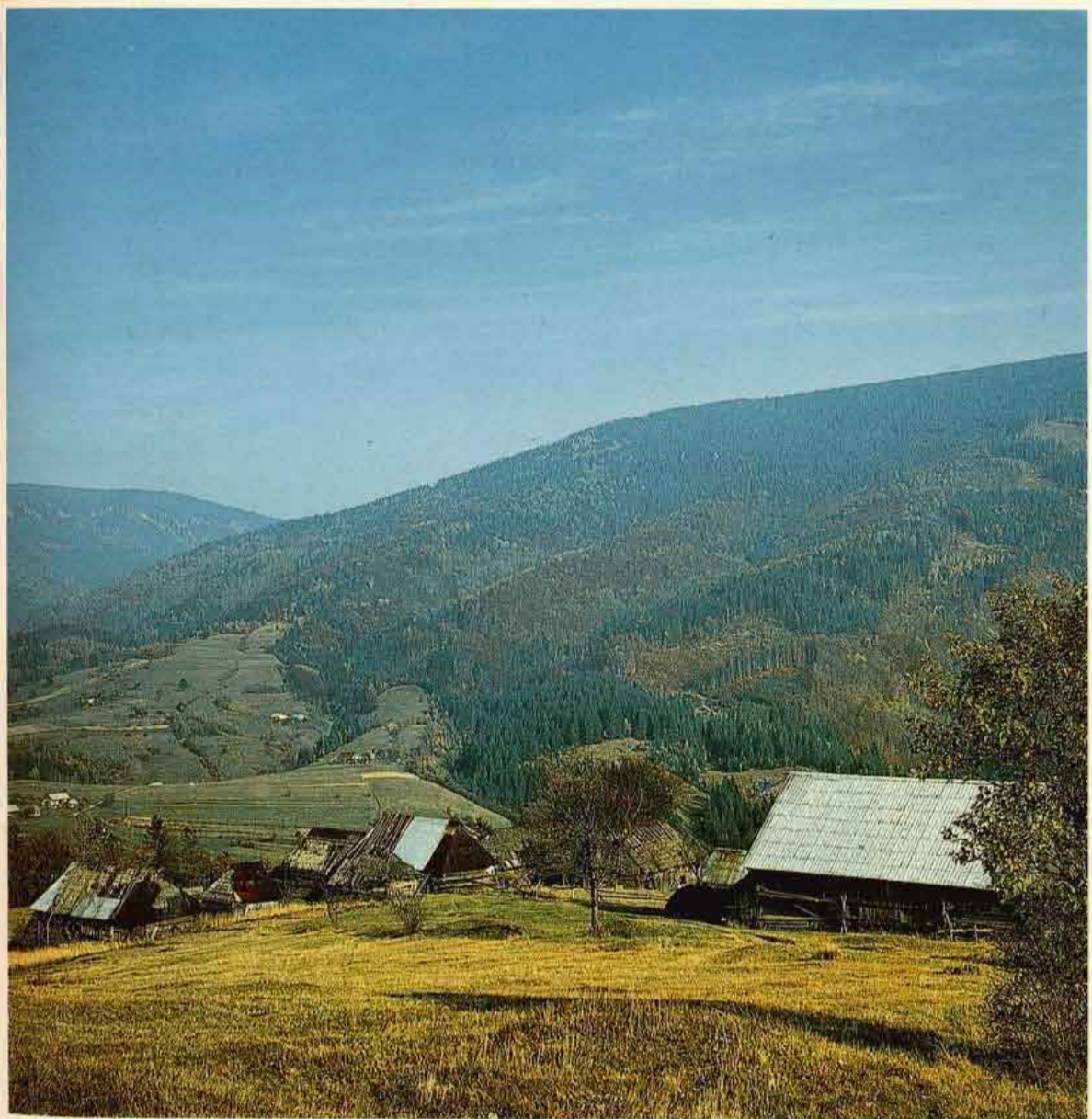

Slovenský národopis

3

40 - 1992

Na obálke:

1. strana: Pohľad na poľnohospodársku krajinu v Kokávke, časti Muránskej Zdychavy (okr. Rožňava). Foto J. Podoba 1987. Fotoarchív NÚ SAV
4. strana: Štátna výstavba bytoviek v Krásne nad Kysucou (okr. Čadca). Foto J. Dérer 1960. Fotoarchív SNM v Martine.
- K príspevku J. Podobu: Etnografický pohľad na problematiku vzťahu človeka a životného prostredia: etnoekológia, kultúrna ekológia alebo environmentálna etnológia?

Dear Reader,

Slovenský národopis (Slovak Ethnology) is a quarterly with a long tradition, edited in the Slovak language by the Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences in Bratislava, Czechoslovakia. This review publishes papers from all spheres of Slovak folk culture, past and present, including minorities and Slovaks abroad. The journal's articles range from research on the folk culture of every region of Slovakia (folk architecture, arts and crafts, costumes and clothing, folktales, songs, customs, traditions, etc.) through information on activities of ethnological research centres and museums, archival materials, books reviews to theoretical and comparative analyses of topical issues. The most interesting studies are published in English, and all the articles published in Slovak have extended English summaries.

As the only periodical specifically devoted to the comparative study of Slovak folk culture, Slovenský národopis deepens the understanding of folk cultures throughout the world.

By becoming a regular subscriber of Slovenský národopis you will help to support an authoritative review for everyone interested in Slovak folk culture.

Contact address: Slovak Academic Press, Ltd.

P.O. Box 57
Nám. Slobody 6
811 05 Bratislava, Czecho-Slovakia

HLAVNÝ REDAKTOR

Milan Leščák

VÝKONNÉ REDAKTORKY

Lubica Chorváthová

Zora Vanovičová

REDAKČNÁ RADA

Stanislav Brouček, Lubica Droppová, Božena Filová, Václav Frolec, Emília Horváthová, Václav Hrnčíko, Josef Jančáň, Milan Kiripolský, Soňa Kovačevičová, Ľúba Krekovičová, Martin Mešša, Ján Podolák, Zora Rusnáková, Peter Salner, Miroslav Válka

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online sprístupnené iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.ceeol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

OBSAH

ŠTÚDIE

- Danglová, Oľga:** Roľnícka ekonomika vo svetle hodnotových postojov 243
- Podoba, Juraj:** Etnografický pohľad na problematiku vzťahu človeka a životného prostredia: etnoekológia, kultúrna ekológia alebo environmentálna etológia? 252
- Kiliánová, Gabriela:** Rozprávania zo života ako žáner ľudovej prózy 267
- Falťanová, Ľubica:** Obchod a tolerancia 280
- Kovačevičová, Soňa:** Integrované a dezintegrované snahy nemeckého rozptýleného obyvateľstva v okolí Topoľčian a Nitry 289

DISKUSIA

- Rozhovor s prof. E. Gellnerom (Ľubica Chorváthová) 304
- Geană, Gheorghică:** Cultural Anthropology as a Paradigm of the Socio-human Science (v angličtine) 311
- Magocsi P.R.:** Odpoved'... 317

MATERIÁL Y

- Churý, Slavko:** Poľnohospodárske a etnografické údaje v súpisoch majetkov liptovských zemanov v 18. storočí 323

ROZHĽAD Y - SPRÁV Y - GLOS Y

- K životnému jubileu PhDr. Kataríny Rusnákovéj- Apáthyovej, CSc. (Milan Leščák) 330
- Jubileum PhDr. Ireny Pišútovej, CSc. (Jasna Paličková) 331
- K šesťdesiatinám Dr. Štefana Mruškoviča, CSc. (Peter Slavkovský) 333
- K jubileu Dr. Petra Švorca (Milan Leščák) 334
- Výsledky vedeckovýskumných úloh Katedry etnológie FFUK v Bratislave v r. 1991 (Kornélia Jakubíková) 335
- Konferencia "Kontinuita a konflikt hodnôt každodennej kultúry" (Smolenice 22.-23.4.1992) (Monika Kardošová - Vrzgulová) 336

- Seminár "Veľkomesto ako multietnický a multikultúrny priestor" v Brne (Ľubica Falťanová) 337
- Pracovné stretnutie rakúskych a slovenských etnografov v Bratislave (Magdaléna Paríková) 338
- Výstava slovenského bábkára v Kittsee (Milan Leščák) 339
- Pamätné sympóziu Gy. Martina - Budapešť (Stanislav Dúžek) 340

RECENZIE - ANOTÁCIE

- Ethnologia Europae Centralis (Peter Slavkovský) 341
- Etnické menšiny na Slovensku (Michal Kalavský) 342
- Kapverdische Immigration in Basel (Zora Vanovičová) 344
- Dve publikácie s cirkevnou tematikou (Ľubica Chorváthová) 345
- Folklor i etnografija 1990 (Ľubica Chorváthová) 347
- Sozialwissenschaftliche Informationen 1991 (Gabriela Kiliánová) 348
- M. Mázorová - K. Ondrejka a kol.: Slovenské ľudové tance (Zuzana Beňušková) 349
- Anotácie 350

CONTENT

STUDIES

- Danglová Oľga:** The Peasant Economy in the Light of Value Attitudes 243
- Podoba Juraj:** The Ethnographic Viewpoint of Problems of the Relationship of People and their Environment: Ethnoecology, Cultural Ecology or Environmental Ethnology? 252
- Kiliánová Gabriela:** The Oral Personal Narrative as a Genre of Folk Prose 267
- Falťanová Ľubica:** Trade and Tolerance 280
- Kovačevičová Soňa:** Integrative and Disintegrative Endeavours of the Scattered German Population in the Vicinity of Topoľčany and Nitra 289

DISCUSSION

An Interview with Professor Ernest Gellner (Lubica Chorváthová)	304
Geană Gheorghitș: Cultural Anthropology as a Paradigm of the Socio-human Science (in English)	311
Magocsi P.R.: An Answer... ..	317

MATERIALS

Churý Slavko: Agricultural and Ethnographic Data in Inventories of Liptov Petty Nobility in 18th Century	323
--	-----

HORIZONS-NEWS-GLOSSARY

the Occasion of the Life Jubilee of Katarína Rusnáková-Apáthyová, PhDr., CSc. (Milan Leščák)	330
Jubilee of Irena Pišútová, PhDr., CSc. (Jasna Paličková)	331
the Occasion of the Sixtieth Anniversary of Štefan Mruškovič, PhDr., CSc. (Peter Slavkovský)	333
the Jubilee of Peter Švorc, PhDr., (Milan Leščák)	334
Achievements of Research Projects of The Department of Ethnology at Comenius University in Bratislava in 1991 (Kornélia Jakubíková)	335
Conference "Continuity and Conflict of Values of Culture of Everyday Life" at Smolenice 22.-23.4.1992 (Monika Karđošová - Vrzgulová)	336
in Brno: The Big City as a Multi-ethnic and Multi-cultural Space" in Brno (Lubica Falťanová)	337
Working Session of Austrian and Slovak Ethnographers in Bratislava (Magdaléna Paríková)	338
Exhibition: The World of Marionettes in Kittsee (Milan Leščák)	339
Memorial Symposium of Gy. Martin in Budapest (Stanislav Dúžek)	340

BOOK REVIEWS - ANNOTATIONS

INHALT

STUDIEN

Danglová, Olga: Feldwirtschaftliche Ökonomik im Lichte der Wertstellungen	243
Podoba, Juraj: Ethnographische Auffassung auf die Problematik der Beziehung des Menschen und der Umweltbedingungen: Ethnoökologie, Kulturökologie der Environmental-ethnologie?	252

Kiliánová, Gabriela: Erzählen aus dem Leben als Genre der Volksprosa	267
Falťanová, Lubica: Handel und Toleranz	280
Kovačevićová, Soňa: Integrations und Desintegrations-bemühungen der zerstreuten deutschen Bevölkerung in der Umgebung von Topoľčany und Nitra	289

DISKUSSION

Gespräch mit Prof. E. Gellner (Lubica Chorváthová)	304
Geană, Gheorghitș: Cultural Anthropology as a Paradigm of the Socio-human Science (im Englische Sprache)	311
Magocsi P.R.: Ein Antwort... ..	317

MATERIALIEN

Churý, Slavko: Feldwirtschaftliche und ethnographische Daten in den Verzeichnissen der Güter Liptauer Landedelmänner im 18. Jahrhundert	323
---	-----

RUNDSCHAU-NACHRICHTEN-GLOSSEN

Zum Lebensjubiläum PhDr. Katarína Rusnáková-Apáthyová, CSc. (Milan Leščák)	330
Jubiläum von PhDr. Irena Pišútová, CSc. (Jasna Paličková)	331
Zum sechzigsten Geburtstag Dr. Štefan Mruškovič, CSc. (Peter Slavkovský)	333
Zum Jubiläum Dr. Peter Švorc (Milan Leščák)	334
Ergebnisse der wissenschaftlichen Forschungsaufgaben des Lehrstuhls FFUK in Bratislava im Jahre 1991 (Kornélia Jakubíková)	335
Konferenz "Kontinuität und Konflikt der Werte der alltägigen Kultur" (Smolenice 22.-23. 4. 1992 (Monika Karđošová - Vrzgulová)	336
Seminar "Die Großstadt als multiethnischer und multi-kultureller Raum" in Brno (Lubica Falťanová)	338
Arbeitsbegegnung der österreichischen und slowakischen Ethnographen in Bratislava (Magdaléna Paríková)	338
Ausstellung "Welt der Puppen" in Kittsee (Milan Leščák)	339
Gedenksymposium an Gy. Martin-Budapest (Stanislav Dúžek)	340

REZENSIONEN-ANOTATIONEN

ROZPRÁVANIE ZO ŽIVOTA AKO ŽÁNER LUDOVEJ PRÓZY

GABRIELA KILIÁNOVÁ

Národopisný ústav SAV, Bratislava

Venujem Márii Kosovej, autorky prvej štúdie o tomto žánri na Slovensku, s vďakou a spomienkou na spoločné diskusie, ktoré mi dali veľa podnetov na zamyslenie. Je mi veľa ľúto, že ich nemohlo byť viac.

Žánrové štúdium folklóru patrí k problémovým okruhom, ku ktorým sa folkloristika vždy s určitým časovým odstupom nanovo vracia, prehodnocujúc ponímanie žánru v súlade s novými poznatkami v oblasti teórie, systematiky či terminológie. V slovenskej folkloristike vystúpila takáto aktuálnosť potreby precizovať a doplniť výsledky žánrového skúmania v poslednom období najmä v súvislosti s výrazným rastom heuristickej bázy obohacujúcej naše poznanie materiálu o aspekt systémového videnia, kvantitatívnej determinovanosti a kulturologických kvalitu.

Do popredia záujmu ďalšej generácie slovenských folkloristov sa dostávajú najmä folklórne druhy, žánre či subžánre, doteraz obchádzané alebo vyčerpávajúco nespracované. Pozornosť sa venuje tiež prejavom, stojacim na širokom rozhraní medzi literatúrou a folklórom (sú to napr. slovesné prejavy spojené so smrťou človeka, jarmočné, púťové či duchovné piesne, legendy, koledy, apod.). Mnohé nedoriešené a doteraz diskutované otázky sa týkajú najmä vymedzenia žánru a terminológie konkrétnych folklórnych druhov či prejavov. Domnievam sa, že ide o určité zákonité štádium folkloristického výskumu, ktoré jednoducho nemožno "preskočiť" a ktoré za nás folkloristov pri spracovaní slovenského materiálu nikto neurobí. Je pre nás dôležitým východiskom porovnávacieho štúdia a určenia miesta

slovenského folklóru a jeho vývinových peripetií v regióne strednej Európy.

Problém rozprávania zo života ako prozaického žánru nie je nový. Folkloristi sa s ním pasujú už vyše šesťdesiat rokov. V súčasnej folkloristike niet pochyb, že rozprávanie zo života je jedným z najživších a najfrekvencovanejších druhov ľudovej prózy. Mnohé, pôvodne sústredenejšie sledované žánre, najmä rozprávka, ustupujú v živých rozprávačských repertoároch do úzadia, ba čo viac, celkom miznú. Folkloristi dnes nachádzajú v teréne iný obraz slovenského repertoáru, v ktorom práve rozprávania zo života hrá jednu z dominantných úloh. Teoretický rozvoj vedy i praktická potreba klasifikovať zozbieraný materiál vedie bádateľov k úsiliu vyjašňovať a precizovať žáner rozprávania zo života.

Problém žánrového určenia rozprávania zo života nie je zďaleka ukončený, veľa otázok vyvoláva neustále živé diskusie. Veľmi zreteľne sa to napr. ukázalo na VIII. Medzinárodnom kongrese ISFNR (International Society for Folk Narrative Research) r. 1984 v Bergene, kde sa rozprávaniu zo života venovala jedna sekcia. Početné referáty sa v zásade zhodli iba na jednom: rozprávanie zo života je samostatným žánrom ľudovej prózy, avšak chápanie tohto žánru je u jednotlivých bádateľov širšie i užšie a jednota nepanuje ani v terminológii - označení žánru.¹

Názov žánru

V českej a slovenskej folkloristike sa používajú jednak medzinárodné termíny *memorát*, *memo-*

abile, ďalej názvy *spomienkové rozprávanie*, *rozprávanie zo života*, *poviedka zo života*. Vývoju a rôznemu používaniu názvov ako u nás, tak i v zahraničí som sa veľmi podrobne venovala na inom mieste.² V zásade možno konštatovať, že väčšina českých a slovenských folkloristov (avšak tiež nie všetci) sa zjednocujú na spoločnom používaní medzinárodného termínu *memorát*. Okrem toho väčšina autorov používa ešte jeden termín v národnom jazyku, buď *rozprávanie zo života* alebo *spomienkové rozprávanie*, prípadne, aby zmätok bol ešte väčší, oba súčasne ako synonymá alebo ako názov pre dve žánrové skupiny.

Poslední, ktorí sa v československej folkloristike vyjadřili k názvu, sú M. Leščák a O. Sirovátka.³ Autoři navrhujú termín *poviedka zo života* alebo *memorát*. Žáner sa člení na dve skupiny a to *rozprávania zo života*, ako aktuálne, novšie rozprávania osobné i verejné, a *spomienkové rozprávania*, ktorých základom sú spomienky na osobné i verejné udalosti. V zásade by som navrhovala, aby sa folkloristi vzdialili od termínu *memorát*, ktorý sa v našej, ale i zahraničnej folkloristike chápe nejednotne. Pod *memorátom* sa rozumie:

1. žáner ľudovej prózy - *rozprávanie zo života* (C. von Sydow),⁴
2. *memorát* ako istá rozprávačská forma, ako istý druh komunikačného variantu, spolu s fabulátom, resp. i chýrom, zvestou (Sagenbericht), (K. V. Čistov),⁵
3. *memorate* v anglosaskej a škandinávskej folkloristike je názov pre poverové rozprávanie (J. Pentikäinen).⁶

Ďalšia veľmi vecná a správna pripomienka k názvu *memorát* je od O. Sirovátka.⁷ Aj keď bádateľ v minulosti sám tento termín zaviedol do našej spisby,⁸ dnes usudzuje, že názov príveli evokuje iba spomienkové rozprávania, hoci do tohto žánru rovnako patria ako aktuálne, tak i spomienkové príhody.

Z uvedeného vyplýva, že pre dnešných folkloristov jestvuje dostatočné množstvo dôvodov zanechať termín *memorát*, ktorý rozhodne stratil funkciu jednotne používaného termínu v medzinárodnom kontexte. Rada by som prijala navrhovaný termín *poviedka zo života* (M. Leščák - O. Sirovátka), ktorý by mohol byť nadradeným termínom pre *rozprávanie zo života* a *spomienkové rozprávanie*. Oba posledné názvy by označovali potom iba dve skupiny v rámci jedného žánru. Tým by bolo možno preklenúť dnešnú terminologickú nejednotnosť. Pre tento termín hovorí aj istá tradícia v československej folkloristike.⁹ Sama som tento termín používala v jednej zo svojich prác.¹⁰ Žiaľ, v slovenskom jazy-

kovom povedomí sa, myslím, *poviedka* chápe predovšetkým v zmysle literárnom, resp. v širšie umeleckom (napr. filmová poviedka) ako "umelecký epický prozaický útvar menšieho rozsahu s jednoduchou stavbou a jednoduchším dejom".¹¹ Používanie spojenia *poviedka zo života* by, obávam sa, vyvolalo skreslené predstavy o folklórnom žánri, v ktorom sa sústreďujú rôzne texty, rôznej umeleckej hodnoty. Navrhujem používať termín *rozprávanie zo života*, ktoré (vraciam sa k M. Kolečányi-Kosovej a k jej definícii z r. 1958) asi najlepšie "vystihuje podstatu tejto rozsiahlej folklórnej prozaickej tvorby, t.j. jej základ v reálnom živote a súčasne obsahuje obe tematické zložky, a to spomienkové i súčasné líčenie života ľudu".¹² Zároveň je rozprávanie termínom vnútri, pravdepodobne správnejšie vystihuje tie heterogénne ústne prozaické texty, krátke i rozsiahlejšie, pohybujúce sa v rozsiahlom poli medzi stručnou informáciou a správou na jednej strane a dlhším i umelecky rozpracovaným príbehom na strane druhej. Terminologický problém ako označiť skupiny vnútri žánru navrhujem vyriešiť tak, že jednu skupinu nazveme *aktuálne rozprávania* a druhú *spomienkové*. Tým zároveň zvýrazníme ten aspekt, na základe ktorého rozprávania zo života vnútorne delíme. (O časovej perspektíve a jej úlohe v skúmanom žánri podrobnejšie ďalej).

Folklórny žáner

Ak ideme analyzovať folklórny žáner, vyvstane pred nami niekoľko základných problémov.

Nejednotné kritériá na posudzovanie jednotlivých folklórnych javov, ktoré sa usilujeme zaradiť do hierarchicky vyšších a nižších radov, nazývaných žáner, žánrová skupina ap., sú na jednej strane odrazom nedostatočne vybudovanej teórie vedy, no na strane druhej vyplývajú i z podstaty javov samotných. Javy, ktoré sú objektom bádania folkloristiky, sú veľmi heterogénne, často formovo nevyhranené, majú svoj vnútorný vývin v čase i priestore, a nakoniec, ako každý iný kultúrny jav, sú súčasťou, jedným z premenných prvkov rôznych hierarchicky usporiadaných a navzájom prepojených systémov: ľudová próza, folklór ako celok, orálna kultúra v každodennej kultúre, každodenná kultúra v jestvujúcej spoločenskej, historicko-kultúrnej realite; a zasa dovnútra: orálna kultúra v mikrosвете skupiny, v mikrosвете každého jednotlivca/nositeľa atď. Do hry nám vstupuje vždy priveľa určovateľov, ktoré nám len s veľkými ťažkosťami a za cenu kompromisov dovoľujú vytvárať isté zhodné, či podobné skupiny javov, ktoré môžeme nazvať folklórny žáner.

Napriek všetkým týmto prekážkam, alebo reálnym podmienkam, ktoré musíme mať pri analýze folklórneho žánru na zreteli, nemôžeme upustiť od snáh určovať kategóriu žánru, napíňať ju konkrétnym materiálom, pretože:

1. Predpokladám, že folklórne texty sa na základe istých spoločných vlastností spájajú do istých skupín, ktoré môžeme označovať ako žáner a vytvárajú určitý systém, ktorý môžeme nazývať žánrová sústava. Nazdávam sa teda, že po rozsiahlych diskusiách o oprávnenosti alebo neoprávnenosti členiť ľudové rozprávania (alebo ktorékoľvek iné folklórne javy) do nejakých skupín, nech už ich nazveme akokoľvek - žáner, druh alebo kategória, doteraz nazhromaždené empirické poznatky i ich teoretické zhodnotenie ukazujú, že žáner nie je len vedecký termín, ktorý nám napomáha usporadúvať zozbierané javy, ale je to súčasne objektívna kategória, ktorá označuje reálne existujúce entity, združené, resp. zoskupujúce sa okolo určitého bodu, ktorým je nejaká ich spoločná vlastnosť/vlastnosti.¹³

2. Kategória žáner, ako ostatné i mnohé iné, bola prebraná z literárnej vedy. Pôvodné chápanie žánru v tejto vednej disciplíne i užšie ponímanie folklórneho textu v počiatoch folkloristiky ako iba/najmä umeleckého textu spôsobilo, že žáner sa i vo folkloristike interpretoval ako kategória z oblasti poetiky. Podľa toho sa žáner obmedzoval na dva komponenty: obsah a formu. Tak napr. V. J. Propp hovorí, že žáner je skupina diel, ktoré sú štruktúrované podľa istého poetického systému, ktorý zahŕňa ako formu, tak i obsah. Obsah vyjadruje realitu spôsobom špecifickým pre žáner.¹⁴ Podobne V. Voigt píše, že žáner možno aplikovať na skupinu diel, ktoré ukazujú podobnosť vo forme a obsahu.¹⁵ Jedna z posledných obsiahlych prác, ktorá sa venuje žánru ako všeobecnej kategórii ľudovej prózy, je štúdia Hedy Jasonovej z roku 1986.¹⁶ Autorka analyzuje folklórny žáner skutočne z rôznych aspektov a prináša veľmi veľa podnetov na zamyslenie. Napriek tomu však pri svojich vývodoch vychádza znova zo základného predpokladu, že žáner je poetická kategória, ktorú možno definovať na báze jej dvoch komponentov: obsahu a formy. Hoci sa autorka zaoberá i sociálnymi aspektami folklórneho žánru a jeho viazanosťou na reálne (kultúrne, historické) prostredie, tretí komponent folklórneho žánru - funkciu explicitne neuvádza, ani sa ním nezaobrá.

Na rozdiel od týchto ponímaní folkloristického prozaického žánru už napr. r. 1934 C. von Sydow napísal: "Die verschiedenen Überlieferungsarten unterstehen völlig verschiedenen Gesetzen, und ohne Vertrautheit mit dem System der Überlie-

ferung, dem gegenseitigen Verhältnis und den ungleichen Lebensbedingungen der verschiedenen Kategorien usw. kann man zu keinen zuverlässigen Forschungsergebnissen gelangen."¹⁷ Da zorného uhla sa dostáva ďalší komponent žánru - funkcia. Problém sa vo folkloristike rozoberá veľmi podrobne od šesťdesiatych rokov nášho storočia až doposiaľ.¹⁸ Po zásadných prácach európskych i amerických folkloristov¹⁹ môže Lauri Honko napísať takúto definíciu folklórneho žánru: "Der Begriff der Gattung beinhaltet offenbar drei ungefähr gleich wichtige Komponente, deren Verhältnis zueinander ständig neu abgeschätzt werden muß. Es sind dies (1) Thema (Inhalt), (2) Form und (3) Funktion. Es wurde gesagt, daß die Genres gewissermaßen als "Einladung zur Form" fungieren."²⁰ A ďalej autor rozvádza: "Konkret realisieren sie sich im Vortrag der Überlieferung, bei dem ein bestimmtes Thema eine vortragsgemäße Form erhält und eine kommunikative Aufgabe oder Funktion übernimmt."²¹

Mohli by sme teda uzavrieť, že okolo troch hlavných ohnísk - forma, obsah, funkcia - sa zoskupujú dištinktívne hľadiská, ktoré sú v komplementárnom vzťahu a pomer určujúcich znakov z troch hlavných ohnísk kolíše od žánru k žánru: pre niektorý folklórny žáner bude jeho určujúcim komponentom téma/obsah a až po ňom forma a funkcia, pre iný to bude naopak.

3. Pri analýze folklórneho žánru musíme mať na pamäti, že ide o historickú kategóriu. O každej skupine textov, ktoré budeme zoskupovať do jedného radu, musíme predpokladať, že mali a majú svoj vnútorný vývin v čase a priestore, svoj počiatok vzniku (ktorý u väčšiny budeme určovať veľmi ťažko), svoj kulminačný bod, úpadok i zánik. Navyše, aby veci neboli jednoduché, pri diachrónej analýze budeme niekedy ťažko rozlišovať, či skupiny textov patria do jedného žánru a ich odlišnosti môžeme pokladať za vývojové stupne jedného žánru, alebo ide už o texty iného žánru. Vo väčšine prípadov jedinou pomôckou v takejto dileme je opäť len analýzy čo najväčšieho počtu textov v čo najväčšom historickom zábere. (Čo je, pravda, vôbec predpoklad akejkolvek serióznej analýzy folklórneho žánru.)

4. Hoci bádatelia nie sú ešte v tomto probléme zajedno, myslím, že musíme predpokladať, že rovnako ako je žáner historickou kategóriou, je i kategóriou kultúrne a etnicky viazanou. Hedy Jasonová pri svojich úvahách dospela k šiestim základným kultúrnym oblastiam, do ktorých môže byť ľudstvo rozdelené z pohľadu ľudovej prózy. Sú to:

1. Kresťanská Európa (moslimský Blízky Východ a Centrálna Ázia), India a Indočína (jej vyššie

kultúry) - každá z vymenovaných oblastí tvorí subareál;

2. Čierna Afrika;

3. Kmeňová Sibír, Euroázia a americká polárna oblasť;

4. Kultúry Ďalekého Východu a Indočína (ľudové kultúry);

5. Polynézia, Melanézia, Mikronézia, domorodá Austrália a Nový Zéland;

6. Domorodé národy Ameriky.²²

Toto rozdelenie uvádzam preto, že si uvedomujem, ako sa väčšina doterajších folkloristických úvah o žánri opiera najmä o materiál z kresťanskej Európy a aj to často len z obdobia 19. a 20. storočia. Ak sa pozrieme, akú časť zo všetkých kultúr tento, podľa Hedy Jasonovej, iba subareál tvorí, pripomenieme si podmienenosť našich vývodov. Uvedenie si kultúrnej a etnickej viazanosti žánrov však nevyklučuje, že by sme nemohli uvažovať a hľadať žánre, ktoré sú spoločné rôznym kultúram, rôznym časovým obdobiam, a teda globálne. L. Honko opierajúc sa o Malinowského teóriu mýtu ako globálneho žánru a W. Bascomove trojdelenie *mýtus - rozprávka - povest'*, dospel k názoru, že za predpokladu, ak je zhoda prozaických žánrov z rozličných kultúr fenomenologická a len málokedy aj historická, môžeme žánre mýtus - rozprávka - povest' považovať za globálne a vidieť v nich analytické koncepty, ktoré sa dajú používať naprieč kultúrami (cross-culturally).²³ Podľa W. Bascoma, zdá sa, je pre väčšinu doterajších skúmaných etnických skupín spoločné úsilie deliť prozaické ústne texty na základe dvoch kritérií: 1. či sú pravdivé alebo vymyslené, teda či sa im verí alebo neverí; 2. či sa udalosti stali vo vzdialenej minulosti, v súčasnosti alebo v neurčite, nestanovenom čase.²⁴ Z tohto poznatku by pre nás vyplývalo, že pri stanovovaní žánrov a ďalej žánrovej sústavy budú dôležité kritéria časovej perspektívy textu a pravdivosti/nepravdivosti, čo, ako ukážeme ďalej, sa potvrdzuje i na nám dostupnom materiáli. Na záver otázky o kultúrno/etickej podmienenosti žánrov a o ich nadkultúrnej globálnej platnosti chcem len dodať: myslím si, že analýza folklórnych žánrov sa musí opierať o "etnické" žánre, lokálne a kultúrne viazané. Tento postup však nijako nevyklučuje úsilie folkloristov hľadať analytické kategórie, porovnateľné vo veľkom časovom a priestorovom zábere. Tak ako je naším úsilím štúdiom rozličných ľudských kultúr dospieť k poznaniu globálnych a všeobecných ľudských kultúrnych princípov, tak i v štúdiu ľudovej prózy ako istého druhu medzifľudskej komunikácie a produktov tejto komunikácie (orálnych textov) musí byť naším cieľom odkryť

najvšeobecnejšie pravidlá, ktoré riadia túto činnosť a je produkt, vlastnú všetkým ľuďom ako jednému živočíšnemu druhu.

5. Folklórny žánr nikdy nestojí osamote, ale je začlenený do žánrovej sústavy. Stanoviť nejakú skupinu textov ako jeden žánr môžeme v zásade dvoma cestami: z vnútra - určujeme vlastnosti, ktoré texty navzájom spájajú a smerom navonok - určujeme vlastnosti, na základe ktorých sa texty odlišujú od iných. Obe cesty by sa mali dopĺňať a doviesť nás k vyčerpávajúcemu stanoveniu žánru a jeho hierarchického postavenia v žánrovej sústave.

Majúc na pamäti všetky doteraz uvedené možnosti i obmedzenia v určovaní folklórneho žánru, pokúsim sa vyjadriť k rozprávaniu zo života ako prozaického žánru. Budem sa pritom opierať o vlastné terénne výskumy ľudovej prózy od r. 1973 až doteraz na západnom, severnom a východnom Slovensku, o doteraz zozbieraný korpus rozprávání zo života v Centrálnom archíve ľudovej prózy v Národopisnom ústave SAV, ktorý zahŕňa texty od konca 19. stor. po súčasnosť, o *Súpis slovenských rozprávok* J. Polívku, diel IV. a V., ako aj o publikované práce o súčasnom stave ľudovej prózy a monografiu o skúmanom žánri od J. Michálka.²⁵

Rozprávanie zo života ako žánr ľudovej prózy

Rozprávania zo života sú voľné, často iba improvizované príbehy, ktoré si berú za námet akúkoľvek udalosť, ktorá sa stala alebo o ktorej sa tvrdí, že sa stala. Toto všeobecné tematické vymedzenie by nestačilo na vyčlenenie rozprávania zo života ako samostatného žánru, toľž ak aj iné folklórne prozaické žánre si môžu brať námet z reálnej udalosti. Rozprávanie zo života oddeľuje od iných žánrov to, čo tak výstižne vyjadruje ich anglický názov - *oral personal narrative* - že je to osobné, individuálne rozprávanie, s výrazným osobným angažovaným vzťahom rozprávača k rozprávanému. Zreteľný osobný postoj rozprávača nachádza svoj odraz ako vo forme, tak i v obsahu/téme a vo funkcii žánru.

Vyčleňovanie rozprávania zo života ako samostatného žánru narážalo od počiatku na rozličné úskalia. Prvá otázka znela, či rôzne rozprávania o osobných zážitkoch, autobiografické spomienky, príhody príbuzných a známych tvoria skutočne samostatný žánr alebo máme do činenia iba s pasportizačnými údajmi o rozprávačovi, či s informáciami etnografickej, historickej, lingvistickej atď hodnoty. C. W. von Sydow síce upozornil na takéto rozprávania, ba dal im i názov - memorát, ale súčasne

sám zasial pochybnosti o ich samostatnosti v žánrovej sústave, keď ich neoznačil termínom žáner (v auto-rovej terminológii v citovanej štúdii sa používa termín kategória), ale iba vágnym termínom oblast (das Gebiet), ktorú treba oddeliť od vlastných povestí.²⁶

Rozprávania zarážali folkloristov vlastne všetkým: individuálnym obsahom, krátkou životnosťou oproti iným žánrom, malým rozšírením v kolektíve, resp. presne naopak, veľkou viazanosťou na rozprávača, ktorý bol najčastejšie tvorcom a jediným nositeľom rozprávania zo života a tiež voľnou improvizovanou formou, jednoduchosťou jazykovej výstavby. Rozprávania takéhoto charakteru nespĺňali predstavy o folklórnom jave ako anonymnom, variabilnom, kolektívnom útvere, ktorý sa dedí z pokolenia na pokolenie a má ustálenú formu. Na druhej strane výskumy v teréne, zhodnotenie funkcie rozprávania zo života v živých rozprávačských repertoároch, ich frekvencia a kvantita jednoznačne presvedčovali bádateľov o folklórnosti rozprávania, môžeme dokonca povedať, že práve terénne výsledky v podstatnej miere urýchlili emancipáciu rozprávania zo života ako samostatného žánru v povojnovej folkloristike.

Problémy okolo žánrového určenia sa koncentrovali sprvu do troch otázok: 1. kolektívnosť rozprávania, 2. ich umelecká hodnota, 3. obsahové a formálne vzťahy k "tradičným žánrom ľudovej prózy. Sovietsky folkloristi, ktorí sa problémom začali zaoberať od 20. rokov 20. storočia, a to na rozprávaniach o revolučných udalostiach a občianskej vojne v sovietskom Rusku, chceli kolektívnosť ukázať na príkladoch, keď určité rozprávania dokázateľne prevzali rozprávači jeden od druhého a na variabilite rozprávania.²⁷ Výsledky bádateľov neboli dosť presvedčivé a skôr, ako to výstižne charakterizuje S. N. Azbelev, "túžba sa vydávala za skutočnosť".²⁸ Dôkladné terénne výskumy totiž ukázali, že opak je pravdou - väčšina rozprávania zo života zostáva v repertoári jedného rozprávača a netraduje sa.²⁹

Umelecká hodnota bola ďalším kameňom úrazu. Opäť v sovietskej folkloristike sa na túto tému roznieť oštré diskusie, najmä na prelome päťdesiatych a šesťdesiatych rokov nášho storočia. Názory sa vyhrôtili až do dvoch protichodných polôh: na jednej strane zhodnotenie L. N. Jemeljanova, ktorý usudzuje, že tento žáner má iba historickú, dokumentárnu hodnotu, umeleckú bude treba ešte dokázať.³⁰ Na druhej strane S. N. Azbelev, ktorý si myslí, že rozprávania zo života vôbec nie je samostatným žánrom a texty, ktoré folkloristi pod tento názov zhromažďujú, sú pomocnými textami bez umeleckej idey. Ak majú

umeleckú hodnotu, tak ich môžeme rozdeliť do iných žánrov - sú to jednoducho povesti, legendy, anekdoty, zriedkavo rozprávky.³¹ Tieto dva príklady sú za všetky početné diskusie, ktoré sa v tomto období odohrali.³²

Problém určovania umeleckej hodnoty tkvel okrem iného i v tom, že sa porovnávalo neporovnateľné, čo bystro postrehla už napr. M. Kosová koncom päťdesiatych rokov: "...nie je celkom správne, keď sa hodnotiace kritériá klasického folklóru aplikujú na žánre odlišného charakteru."³³

Treba si uvedomiť, v akom období a v akej atmosfére sa konali diskusie okolo rozprávania zo života v povojnovej folkloristike. Plynuli súbežne so závažnými teoretickými diskusiami napr. s novým prehodnocovaním základných kategórií folklóru - ústnosť, kolektívnosť, variabilita, anonymita - a nielen ich. Začiatok 60. rokov, to je súčasne rozšírenie predmetu bádania folkloristiky, hľadania nových metód, nových výskumných tém. V tejto súvislosti napr. širšie, nedogmatické chápanie vzťahu individua a kolektívu (alebo hovoríme o malej sociálnej skupine, ktorá je základným životným prostredím orálneho textu), širšie chápanie folklórnych textov ako ústnych komunikátov, ktoré vyrastajú z každodennej konverzácie, ale predsa sú to útvary autonómne, s vlastnými zákonmi, majú svoju formu, aj keď jednoduchú, tému i funkciu - toto všetko sa odráža i v úvahách okolo rozprávania zo života. O. Sirovátka píše r. 1977: "To, čo se při mechanické aplikaci přejatých kritérií jeví jako slabiny a vady, lze vyložit jako *dominantní příznaky* a ohniska žánrové podstaty této vyprávěčské kategorie: totiž právě její *individuální a subjektivní rysy, její aktuálnost a krátká životnost a její sklon k věcnému sdělení...* poměr povídky ze života k ostatním vyprávěčským druhům je *komplementární* a takový je právě pro ony odchylné a osobité vlastnosti."³⁴

Tematické určenie

V prvej slovenskej monografii venovanej žánru rozprávania zo života autor J. Michálek stanovuje niekoľko tematických okruhov, ktoré sa mu ukázali v zhromaždenom materiáli (autor sa opiera o materiál zozbieraný po druhej svetovej vojne a prevažne v dedinskom prostredí):

1. spomienky na detstvo a mladosť;
2. každodenný život a práca;
3. vystaňovalectvo;
4. prvá svetová vojna, druhá svetová vojna, protifašistický odboj, SNP³⁵.

Autor vychádza v členení i z vlastných skúseností v teréne, z poznania miesta týchto rozprávania v

celej tematickej skladbe ľudovej prózy. Uvádza, že skupina rozprávání s námetmi z každodenného života a práce zahŕňa v sebe veľkú šírku rôznych podaní.

V zásade by sme o témach rozprávania zo života mohli povedať, že sa sústreďujú predovšetkým na osobný a súkromný život človeka. Iné folklórne žánre, napr. rozprávka alebo povesť, sa síce tiež zaoberajú základnými ľudskými problémami ako je láska, rodina, deti, priateľstvo, existenčné problémy atď., avšak tieto témy sa riešia všeobecne, protagonisti sú typmi, a nie reálnymi hrdinami, a preto ani nie sú obdarení individuálnymi črtami, osobnými vzťahmi k iným protagonistom. V tejto súvislosti je zaujímavá myšlienka L. Honka, že folklórne žánre majú medzi sebou istú deľbu práce, môžeme sa na ne pozeráť aj ako na isté kanály, cez ktoré sa dajú sprostredkovať iba isté texty. Z toho vyplýva, že rozdielne témy získajú v jednom žánri isté spoločné vlastnosti, a naopak rovnaké témy budú v rôznych žánroch spracované rozdielne.³⁶

V rozprávaniach zo života sa zobrazuje akékoľvek konanie, ale i vedomie ľudí. Rozprávania sa zameriavajú najmä na súkromné, osobné zážitky, udalosti, dojmy, osobné vzťahy medzi ľuďmi. Sústreďujú sa na každodenné životné udalosti a cez ne zachytávajú sociálnu i historickú skutočnosť. Inak povedané, základnou vlastnosťou, ktorá spája všetky témy v tomto žánri, je úsilie stvárniť tému cez individuálny, konkrétny, reálny (alebo za reálny sa vyhlasujúci) zážitok. Nositeľ pociťuje rozprávanie ako silne individuálne a osobné, sprostredkúva nám istý "výsek reality", avšak silne individualizovaný a pretavený cez rozprávačovo "videnie sveta".³⁷

Témy nie sú vyberané náhodne. I keď je tvorca/rozprávač zdanlivo obmedzený tým, že má hovoriť o skutočnom živote, o skutočných udalostiach, pravdepodobne sa bude najčastejšie orientovať na také témy, ktoré sú výrazne emocionálne zafarbené, bude si voliť tie, ktoré mu umožnia vyrozprávať zaujímavý príbeh s pútavým dejom, so zábavnou, neočakávanou, prekvapivou pointou. Rozprávač sa bude správať tak, aby zaujal poslucháčov, inak povedané, tému si bude vyberať nie na základe (alebo nie len na základe) dokumentárnych, historických kritérií, ale predovšetkým (alebo aj) na základe kritérií umeleckých (zábavnosť, pútavosť, emocionálna zafarbenosť).

Napriek zdanlivej tematickej šírke rozprávání zo života však možno stanoviť niekoľko tematických okruhov, ktoré sa v tomto žánri najčastejšie vo svojom špecifickom spracovaní zjavujú. Ak porovnáme zistenia slovenských, českých a zahraničných

bádateľov s vlastnými poznatkami z terénnych výskumov, mohli by sme dospieť k takémuto členeniu:

1. detstvo
2. mladosť
3. dospelosť
4. práca, zamestnanie
5. odchody z domova (sezónne práce, cesty) sem patrí samostatná veľká podskupina vysta-hovalectvo
6. tragické životné príhody
7. komické životné príhody
8. rozprávania o predkoch
9. vojny, povstania, odboj
10. tragické udalosti v obci/oblasti (živelné pohromy ap.)

11. komické príhody, komické postavy v obci/oblasti Skupiny 1.-8. by sme mohli spoločne označiť za biografické (osobné) rozprávania, skupiny 9.-11. za rozprávania o verejných udalostiach. Samozrejme, delenie na osobné a verejné je len pomocné, pretože práve v tomto žánri sa rovina osobného veľmi spája a prelína s rovinou spoločenskou a historickou.

Obsah a forma

V rozprávaniach zo života prevláda reálny obsah a zodpovedajúco k nemu sa vytvára forma. Štýl rozprávania je jednoduchý, prozaický, neobradný, nemá formálne kánony, ktorými sa vyznačujú iné, "klasické" žánre, ako napr. rozprávka. Kompozícia rozprávání je jednoduchá. Rozprávanie zo života má zvyčajne len jednu dejovú líniu. Rozprávač, podľa svojich schopností, využíva niektoré kompozičné postupy známe z iných epických i lyrických žánrov, ako sú napr. gradovanie, opakovanie, stupňovanie, kontrast (postáv, prostredia), vyhrotenie deja do pointy. I keď sa dej rozvíja najčastejšie v každodennom, všednom živote, rozprávač organizuje sujet tak, aby bol nezvyčajný, dramatický, dynamický. Protirečivé spájanie obrazu všedného dňa s nezvyčajnými, neočakávanými, komickými, tragickými udalosťami môže vytvárať rozprávania plné napätia a príťažlivosti.

Výstavba sujetu je odrazom rozprávačského majstrovstva tvorcu/nositeľa. Hoci rozprávač rozpráva "skutočnú" udalosť, od neho závisí, ako si rozvrhne sled udalostí, ktorý motív zdôrazní a ktorý zanedbá, ako vykreslí hrdinu, prostredie, aký časový plán použije. V tomto folklórnom žánri teda rozprávačský postoj hrá veľmi vážnu úlohu vo výstavbe sujetu. Rozprávač sa bude pritom opierať o poetické postupy miestnej/skupinovej rozprávačskej tradície. Vzhľadom na dlhoročné súžitie a vzájomné prekrývanie a ovplyvňovanie literárnej a folklórnej tradície

navzájom, veľký rozmach masovokomunikačných prostriedkov v 20. storočí (rozhlas, televízia), musíme predpokladať, že rozprávač môže čerpať i z vyšších umeleckých žánrov ako je literárna (filmová, televízna) poviedka, novela, črta.

V rozprávaniach zo života nasledujú jednotlivé motívy za sebou najčastejšie v kauzálnej i časovej postupnosti. Rozprávač siaha najmä po dynamických motívoch, statické motívy (opisy prostredia, postáv ap.) sa vyskytujú málo, konečne ako vo väčšine folklórnych textov aj iných žánrov.

Hrdinovia rozprávania zo života nie sú typy (tým nevyklúčujem úsilie o typizáciu postáv v niektorých tematických okruhoch), ale reálni ľudia, ktorí sú často poslucháčom známi. Preto rozprávač zvlášť nerozvíja ich charakteristiku a vlastnosti, ktoré nakoniec dostatočne vyplývajú z ich správania a konania v príbehu.

Aj prostredie deja býva v rozprávaniach málo vykreslené. Dej sa odohráva najčastejšie v pre rozprávača i poslucháčov známom okolí (lokality, región), nepocituje sa potreba podrobnejšie ho popisovať, stačia stručné zmienky. V rozprávaniach zo života, teda ako vo väčšine folklórnych skladieb, zachováva sa lokálny a skupinový princíp.

Umelecký čas rozprávania zo života je konvenčný, štylizovaný, ukončuje sa spolu s dejom. Hoci rozprávania zo života majú spravidla jednoduchú kompozíciu a málokedy využívajú zložitejšie časové plány, predsa sa v niektorých príbehoch rozvíjajú dve alebo viac časových dimenzií, a to buď:

a/ na princípe protipostavenia časov - rozprávač rozvíja dej v prítomnosti alebo v nedávnej minulosti, a potom preskočí do dávnejšej minulosti (do svojej mladosti, detstva, do života predkov). Kompozičným cieľom využívania dvoch časových rovín je najčastejšie postaviť ich proti sebe a porovnať. Napr. dnes blahobyť a mrhanie, v minulosti chudoba a skromnosť. Poslucháč zreteľne rozlišuje v príbehu dve oddelené časové perspektívy, ktoré pocituje vzhľadom na reálny čas ako následné a vzhľadom na najčastejší kompozičný zámer i ako kontrastné.

b/ na princípe následnosti časov - rozprávač postupne rozpráva príbeh napr. v dávnejšej minulosti a potom ho dokončí v prítomnosti. Tento kompozičný postup je častý najmä v biografických rozprávaniach, keď slúži na vykreslenie hrdinu na základe nejakej príhody, povedzme, najprv v detstve a potom v dospelosti. Dve časové perspektívy sú pre poslucháča jasne oddelené a chápu sa ako následné.

c/ na princípe súradnosti - rozprávač začína dej jednou udalosťou v minulosti a plynulo na ňu nadvä-

zuje ďalšou. Poslucháčovi je zrejmé, že vzhľadom na reálny čas sa museli odohrať chronologicky za sebou (prípadne nevieme, v akom poradí za sebou), ale rozprávání ich pocítujeme ako súradné. Tento princíp nachádzame často napr. v rozprávaniach, ktoré sa cyklizujú okolo určitej (napr. komickej) postavy v lokalite, regióne. Všetky príbehy sa odohrávajú v minulosti, jedna udalosť sa stavia vedľa druhej, nie je podstatné, či bola skôr alebo neskôr chronologická postupnosť sa nedodržiava, nerozlišuje, dve alebo viac časových dimenzií v rozprávání chápeme ako súradné.

Pre formu a obsah rozprávania zo života je veľmi dôležité, ktorý časový úsek minulosti zobrazuje. Vieme, že medzi rozprávania zo života zaradíme rovnako novinky o nedávnych udalostiach ako a spomienky z rozprávačovej mladosti alebo dokonca spomienky napr. zo života jeho predkov, časová perspektíva ("prítomná" minulosť, nedávna minulosť, dávnejšia minulosť) môže v podstatnej miere ovplyvniť umeleckú hodnotu príbehu a jeho formálnu a obsahovú vyváženosť.

Aktuálne novinky, komentáre reagujú na najnovšie udalosti. Ich príťažlivosť pre poslucháčov je predovšetkým v tom, že oznamujú najnovšiu, povedzme senzačnú správu z najbližšieho okolia. Práve v tejto vrstve rozprávání zo života (resp. rozprávání ktoré sú na ceste k tomuto žánru) sa pochopiteľne najčastejšie stretávame s improvizovanými príbehmi. Aktuálne rozprávania sú poväčšine kratšie jednoepizódové. Iba časť z nich, najzaujímavejších zvláštnych alebo neobyčajných sa naďalej zachová v pamäti rozprávača. Postupne sa môžu zaradiť do jeho rozprávačského repertoáru. Opakovaným rozpráváním sa ustáli ich obsah a forma, jazykový štýl a postupom času sa z novinky stane spomienkové rozprávanie.

Aj spomienkové rozprávania môžu byť, pravda improvizované. Veľa rozprávání vzniká ako spomínanie na nedávne i dávnejšie udalosti z rozprávačovho života alebo zo života jeho priateľov, predkov, z udalostí v dedine a najbližšom okolí. Istý časový odstup od príhody avšak akoby "uvoľňoval ruky" rozprávačovi. V spomienkach sa rozprávač nesústreďuje na to, čo bolo dokumentárne v jeho živote najvýznamnejšie, ale na to, čo bolo rozprávačsky najpútavejšie (najzábavnejšie, najsmutnejšie, najstrašnejšie ap.). Chronologická postupnosť motívov v príbehu nie je natoľko dôležitá, môže byť dokonca vedomo oproti reálnej udalosti zmenená, za účelom lepšie a pútavejšie zorganizovať sujet. Rovnako môže rozprávač postupovať po všetkých

statných plánoch subjektu - v pláne postáv, prostre-
lia, deja - bude ich vzdalať od reálnej udalosti, s
ieľom vytvoriť poslucháčsky príťažlivé rozprávania
rozprávač "klame"). Vnútorne delenie žánru na dve
kupiny - aktuálne rozprávania a spomienkové
rozprávania - nie je teda iba vyjadrením vzťahu časo-
vej perspektívy textu k reálnemu času, ale je zároveň
delením, ktoré odráža formálne a obsahové
dlišnosti oboch podskupín. Nazdávam sa, že pri
riedení materiálu preto musíme zohľadňovať ako
ematické delenie, uvedené vyššie, tak i delenie na
aktuálne a spomienkové rozprávania, čo by pri prie-
iku oboch hľadísk mohlo viesť k takému to
nútornému členeniu žánru:

1. Aktuálne rozprávania:
ematické skupiny 1, 2, 3 (podľa veku rozprávača), 4,
5, 6, 7, 9, 10, 11.

2. Spomienkové rozprávania:
šetky tematické skupiny.

Pre rozprávania zo života je veľmi dôležitá rozprá-
vačská perspektíva, vychádzajúca z vnútra. V tomto
žánri sa prevažne vyskytuje priamy rozprávačský
postoj, ktorý sa prejavuje ich-formou. Rozprávač je
jednou, často hlavnou postavou príbehu. S tým súvi-
sia obsahové a formálne zvláštnosti žánru, ktoré som
už popísala vyššie - najmä rozprávačovo "videnie
sveta", výrazný rozprávačský postoj pri organizovaní
sujetu, v pláne postáv popisovanie vnútorných poci-
tov, vnútorné monológy.

Jazyk rozprávania zo života vychádza z hovorového
skupinového jazyka (nárečie zemepisnej oblasti,
jazyk malej sociálnej skupiny, slang ap.). Je to v
podstate jazyk všedného dňa, ale obohatený, podľa
schopností a štýlu rozprávača, stylistickými figúrami,
trópmi, ktoré posúvajú text od obyčajného hovo-
rového prehovoru k umeleckému textu. Rozprá-
vanie zo života využíva silne emocionálne zafarbené
výrazy, rečnicke otázky, zvolania. Rozprávač do nich
zapletá úslovie, príslovia, neobyčajné vtipné zvraty.
Využíva iróniu, hyperbolizáciu, gradáciu. Z trófov sa
vyskytuje metafora, paralelizmus, prirovnávanie. To,
že rozprávania zo života majú voľnejšiu formu a sú
často iba improvizované, sa prejavuje v tom, že i
jazyková stavba je oproti iným folklórnym žánrom
voľnejšia. Rozprávač používa jednoduché vetné
vzťahy. Hovorový prejav vedie k opakovaniu slov, viet,
anakolútom a elipsám. Veľmi časté je využívanie
dialógov, a to bezprostredne bez úvodných viet.
Práve v rozprávaniach zo života sa veľká časť deja
rozvíja pomocou dialógu hlavných postáv, čo vo
veľkej miere podporuje dramatickosť a emotívnosť
prejavu.

Aj keď rozprávania zo života nemajú obradné a
kanonizované napr. úvodné a záverečné formuly
alebo *loci communes*, predsa v nich môžeme vybrať
niektoré spoločné stylistické postupy, charakte-
ristické pre tento žánr. Je to predovšetkým snaha
rozprávača potvrdiť pravdivosť rozprávaného,
ubezpečiť poslucháčov o tom, že sa príhoda skutočne
stala, nie je vymyslená. Na podporu tohto rozprávač
používa rôzne postupy. V prvom rade častým opako-
vaním viet typu napr.: *ale to je skutočná pravda; to mi
kamarád rozpravjal, jak klame on, tag klamem i ja*.
Tieto vety sa objavujú najčastejšie na začiatku a na
konci príbehu. Rozprávač tiež pociťuje potrebu
vyjadriť svoju bezprostrednú alebo sprostredkovanú
účasť na príhode: *Jak takí chlapčiska zme boli... alebo
...to potom tá sluška, čo tam bola, vykričela šecko...*
Tieto informácie sa tiež rozprávač usiluje odovzdať
v úvode alebo v závere príhody. V tomto žánri sú tiež
dôležité mená postáv. Zatiaľ čo v klasických folk-
lórnych žánroch mená postáv (typov) sú ustálené
(Janko - Anička), v rozprávaniach zo života vystu-
pujú reálni ľudia veľmi presne pomenovaní: *Ras išli
bapka Šmičková...* Vyjadruje sa aj vzťah postáv k
rozprávačovi alebo k poslucháčom: *I prišli tam dve
baby, hen toho Punčjaka mať od Machuly aj s d'jevku*.

Všetky tieto spoločné stylistické postupy majú za
cieľ presvedčiť o pravdivosti rozprávaného. To je
hlavný dôvod, prečo ich rozprávači používajú. Iná
vec je, že zároveň vtahujú poslucháča do príbehu
tým, že ho emotívne angažujú, lebo ho zoznamujú s
udalosťami okolo osôb, ktoré pozná alebo z oblastí,
ktorá mu je blízka. To však už nie je charakteristikou
len tohto žánru, i keď v rozprávaniach zo života je to
zvlášť evidentné, ale vzťahuje sa i na iné folklórne
druhy.

Funkcia rozprávania zo života

Chápanie funkcie vo folkloristike je veľmi rozdielne.
V zásade by sme však mohli hovoriť o dvoch smeroch
skúmania, a to sledovanie *interných* a *externých*
funkcií textu.³⁸ Pod internými funkciami sa chápe
analýzy vnútorných elementov folklórneho textu, tak
ako ju rozpracoval predovšetkým V. Ja. Propp a po
ňom ďalší bádatelia (E. M. Meletinskij, P. Ma-
randa/E. Köngäs Maranda). Pod externými rozu-
mieme skúmanie javu v kontexte, sledujeme teda
predovšetkým, aké úlohy spĺňa jav vo svojom
prostredí (funkcia kultúrneho javu vo vzťahu k
skúmanému spoločenstvu) alebo inak budeme
skúmať predovšetkým sociálny a sociálno-psycho-

logický význam javu vo vzťahu k jeho sociálnemu prostrediu.

V tejto časti príspevku obmedzím sa na externé chápanie funkcie. Budem sledovať rozprávanie zo života v jeho sociálnom kontexte, budem sa usilovať stanoviť, aké úlohy spĺňa práve tento žáner oproti iným prozaickým žánrom, v čom je opodstatnenosť, účel a zmysel jeho existencie ako kultúrneho javu v určitom spoločenstve.

Vo všeobecnosti sa ľudovej próze z tohto pohľadu prisudzujú takéto základné funkcie: sociálno-integračná, kultúrno-integračná, informačná (spravodajská), zábavná (umelecká, estetická), výchovná, sociálno-regulatívna (sociálna kontrola) a socializačná.³⁹ Sledovať takto vymedzené funkcie nám prakticky vymedzuje základný trojuholník *text - nositeľ - auditórium* a cez nositeľa viazanosť na sociálnu skupinu. Empirické pozorovania funkcie nám umožňujú výskum javu pri konkrétnej interpretačnej príležitosti. Pritom musíme rozlišovať, ako na to upozornila E. Krekovičová⁴⁰, dve úrovne: úroveň postavenia príslušného žánru vo folklórnom vedomí nositeľov a úroveň postavenia žánru pri konkrétnej realizácii, pri interpretačnej situácii. Tieto dve úrovne nemusia byť rovnaké.

Funkcia je fenomén dynamický, podliehajúci historickému vývoju. Musíme si uvedomiť, že úvahy sa zatiaľ opierajú o empirické výskumy a z nich získaný materiál z 20. storočia, či už ide o moje vlastné výskumy alebo výsledky známe z odbornej literatúry. Preto funkcie rozprávania zo života všeobecne ako žánru budeme môcť posudzovať len veľmi podmienene.

Rozprávanie ako väčšina folklórnych javov je jav polyfunkčný. Ak sa budeme usilovať stanoviť funkcie istého prozaického žánru, môžeme dospieť k istej hierarchizácii základných funkcií: niektoré funkcie stanovíme ako prevládajúce, iné ako podradné pre tento žáner. Pokúsim sa teda vytvoriť istú abstrakciu, ktorá bude charakterizovať príslušný jav najlepšie, pričom budeme mať stále na pamäti, že ide o ideálny model, ku ktorému sa konkrétne texty, zadelené do tohto žánru, budú viac alebo menej približovať.

Rozprávanie zo života je ten jeden kanál vo folklórnej komunikácii, cez ktorý sa posielajú texty, ktorých hlavnou vlastnosťou je, že sú "pravdivé", aktuálne alebo z nedávnej minulosti. Preto sa od nich bude očakávať, že spĺňajú informačnú funkciu, ktorú sa však nositeľ bude snažiť spájať s dosť výraznou zábavnou funkciou, bez ktorej by niekedy ťažko mohol zaujať poslucháčov. V závislosti od témy,

zámerov rozprávača a zloženia publika je explicitne vyjadrená alebo implicitná i výchovná funkcia. Okamžitou improvizovanou fabuláciou na akékoľvek najnovšie alebo páľivé príhody tento žáner zvlášť dobre umožňuje funkciu sociálno-regulatívnu (sociálnu kontrolu).

Treba konštatovať, že zatiaľ som dospela len k vymenovaniu všetkých funkcií, ktoré charakterizujú prozaickú tradíciu ako takú. Je však nejaká hierarchia týchto funkcií, ktorá by bola špecifická len pre rozprávanie zo života? Jednoznačne nie, avšak môžeme povedať, že pre tento žáner je príznačné vyváženie informačnej a zábavnej funkcie (je snahou, aby boli obsiahnuté obe) a k tomu prístupuje silné pôsobenie spomínanej sociálno-regulatívnej a socializačnej funkcie. Tým, že rozprávanie zo života sa vedomo snažia čo najpravdivejšie odovzdávať početné informácie o minulom a prítomnom živote ľudí, o ich vzájomných vzťahoch, uznávaných hodnotách, postojoch, morálnych normách, normách správania atď. z pohľadu príslušného spoločenstva, spoločenskej skupiny zreteľne a významne sa podieľajú na socializácii členov skupiny, a to rovnako v smere vertikálnom (medzigeneračnom), ako i horizontálnom (napríklad medzi členmi rôznych skupín). V rámci širšie chápanej socializačnej funkcie možno sem zaradiť i úlohu rozprávania, akú spĺňajú vzhľadom na sociálne začlenenie nositeľa a jeho prebojovanie sa v skupine. Nič nadarmo nazval A. Lehmann rozprávania zo života "Rechtfertigungsgeschichten".⁴¹ Rozprávanie zo života osvetľuje životné príbehy nositeľa, odhaľujú mnohé jeho názory, postoje, hodnoty, ale zároveň vlastnou rekapituláciou života, vlastné zhodnotenie seba samého, zdôvodnenie životných krokov, počínajúcich sa v minulosti, ich vysvetlenie, ba aj potvrdenie ich správnosti, a oprávnenosti, a tým aj oprávnenie svojho vhodného postavenia v skupine alebo snahy ho získať.

A nakoniec, ak všeobecne ľudovej próze prisudzujeme funkciu sociálno-integračnú, pričom máme na mysli, že rozprávanie je udalosťou, pri ktorej sa skupina stretne, pobudne spolu, členovia sa zúčastnia spoločného skupinového zážitku, a tým sa upevňujú ich väzby navzájom, o to viac môžeme túto funkciu prisúdiť žánru rozprávania zo života. Tento žáner je zvlášť spätý s dennou konverzáciou, z ktorej prirodzene vyplynie na princípe asociácie. Tento žáner to sú spomienky a zážitky členov skupiny na rôzne udalosti, známe postavy, teda nepísaná, mnohom spoločná a intímna ("naša") história skupiny.

Ak prijímame tézu, že folklórne žánre môžeme organizovať do žánrovej sústavy v zásade na základe dvoch kritérií - pravdivosti/fiktívnosti textu a časovej perspektívy textu (viď úvaha vyššie), čo vyhovuje ako odborným požiadavkám na usporiadanie textov do skupín vyšších a nižších radov a zároveň zodpovedá, ako sa všeobecne javí, i dosť dobre deleniu folklórnych textov vo vedomí nositeľov,⁴² dochádzame teda k základnému deleniu na rozprávku, mýtus a povesť. V rámci tohto základného členenia priradujeme rozprávania zo života do širšie chápaných povestových žánrov. Patrí sem povesť v užšom zmysle slova, (historická, miestna), poverové rozprávania a rozprávania zo života. Vzťah rozprávania zo života ku všetkým žánrom ľudovej prózy rozoberať nebudem, urobila to predtým mnou veľmi dobre Sandra K. Dolby-Stahlová vo zvláštnej štúdii, v ktorej porovnávaním tohto žánru s inými chcela dospieť k jeho žánrovým špecifikám.⁴³ Sústreďm sa iba na vzájomné vzťahy žánrov v rámci vyššej skupiny povestí.

Povestové žánre spája navzájom presvedčenie o pravdivosti rozprávaného vo vedomí nositeľov. Či už hovoríme o historickej povesti, poverovom rozprávaní alebo o spomienkovom rozprávaní, vo všetkých prípadoch ide o ústne texty, ktoré predstavujú ako skutočné udalosti, pravdivé a reálne príhody. Čo ich z pohľadu nositeľa a aj objektívne rozdeľuje, je rozdielna časová perspektíva: povesť rozpráva o pravdivej udalosti minulej, rozprávania zo života o príhode nedávno minulej, ba dokonca celkom čerstvej, aktuálnej, poverové rozprávania má oproti obom ešte iný časový záber. Pokúsme sa teraz tieto tri žánre navzájom porovnať.

Povesť a rozprávania zo života nerozlišuje len časová perspektíva. I keď oba žánre vykazujú veľké námetové zhody, najmä ak myslíme napr. na súčasné urbánne povesti a rozprávania zo života, predsa je povesť oproti rozprávaniam zo života viac neosobné rozprávania o rôznych historických alebo miestnych udalostiach. Podáva informáciu viac o verejných príhodách, týkajúcich sa minulosti celého spoločenstva (v jednej oblasti, v jednom regióne ap.) než životných príhod jednotlivca, reálneho človeka. V tomto smere i povesti o reálnych, historických osobách, ako je známe, smerujú k typizácii postáv a k úsiliu o vytváranie folklórnych textov, v ktorých historické osoby strácajú individuálne črty a nadobúdajú vlastnosti ideálneho hrdinu, a ten koná a správa sa v súlade s predstavami a túžbami spolo-

čenstva. V závislosti od hlavnej úlohy žánru - podať "pravdivú" informáciu o historickej skutočnosti, môže byť zábavná úloha povesti potláčaná v prospech spravodajskej, informačnej.

Poverové rozprávania má s rozprávaním zo života veľmi veľa podobností. Aj poverové rozprávania je veľmi často individuálne rozprávania o zážitku rozprávaného s výrazným rozprávačským postojom. Skúsenosti z terénu nás presvedčujú, že oba žánre majú veľmi podobné, ak nie rovnaké, výrazové a prednesové vlastnosti. Poverové rozprávania však ako žánr majú hlbšiu časovú perspektívu než rozprávania zo života. Zachytávajú približne taký časový úsek ako historická a miestna povesť a rozprávania zo života spolu - to znamená z minulosti, cez nedávnu minulosť až po súčasnosť. A nakoniec, poverové rozprávania a rozprávania zo života rozdeľuje téma. I keď ide o zážitky, v prípade poverových rozprávaní musí vždy vstúpiť do hry ešte jeden element navyše - to je prvok ireálna. Objavenie sa nadskutočnej bytosti alebo javu, čo je základ fabuly akéhokoľvek poverového rozprávania, rozprávač pritom môže interpretovať rôzne: škála postojov pôjde od vyrozprávania príhody ako bez akýchkoľvek pochyb pravdivej, samozrejmej, cez ambivalentný postoj k rozprávanému, až po zamietavý. No v každom prípade poverové rozprávania bude predpokladať vedomosť o istej verskej predstave alebo celom systéme verských predstáv, s ktorými sa rozprávač buď stotožňuje alebo sa od nich distancuje, ale či už v súlade alebo v kontraste s nimi, bez nich by poverové rozprávania nevzniklo. Prítom nemám, samozrejme, na mysli len tradičné poverové predstavy, obklopujúce sa tradičným inventárom v dedinskom a historickom prostredí, ale rovnako to môžu byť súčasné rozprávania o nočných stopároch - duchoch alebo o strašiaciach mŕtvych manželkách.

Na koniec ešte stručne o postavení rozprávania zo života v celej sústave ľudovej prózy. Hoci staršie zbory od počiatku záujmu o ľudovú slovesnosť nám, ako je známe, o tomto žánri podávajú veľmi málo informácií, môžeme predpokladať, že tento žánr vždy patril k veľmi živým a frekventovaným v celej sústave v ktoromkoľvek období. Na Slovensku približne od polovice 20. storočia, keď výskumy zachytávajú klasické folklórne žánre v manifestnom repertoári dedinského i mestského obyvateľstva už len ojedinele, povestové žánre spolu s anekdotou, humoristickým rozprávaním a vtípmi, sa stávajú dominantnými druhmi a "zaberajú" i tie pozície v celkovej sústave, ktoré v minulosti patrili rozprávkovej próze. V rámci takto vymenovaných druhov rozprávania zo života patrí dnes jedno z popredných,

ak nie celkom dominantných miest, vzhľadom na frekvenciu i na kvantitu textov tohto žánru vo folklórnej komunikácii, tak ako nás o tom presvedčajú početné výskumy súčasného stavu ľudovej prózy na Slovensku.

Na záver

Rozprávania zo života nie sú len zaujímavé, zábavné, pútavé ústne texty, ktoré sú predmetom záujmu folkloristov. Vieme veľmi dobre, a takto boli rozprávania už skôr využívané bádateľmi, že sú to rovnako výborné zdroje informácií o samotnom rozprávačovi, o jeho rodine, o spoločenstve, o jeho svetonázore, náhľadoch, postojoch a hodnotových orientáciách. Na priamu otázku možno dostaneme pravdivú odpoveď, možno nie. Ale rozprávanie nám zvyčajne ukáže, čo si rozprávač skutočne myslí, ku ktorému názoru sa naozaj prikláňa, ako naozaj koná v reálnej situácii a či sa to zhoduje s tým, čo na priamu otázku proklamuje. Rozprávania zo života teda azda najviac zo všetkých prozaických žánrov reflektujú všetky stránky ľudského života, udalosti jedného obdobia v celej ich malosti i veľkosti. A to všetko je

podané s osobnou angažovanosťou, silným citovým zaujatím, ktoré človeku často v jednom obraze podá atmosféru doby jasnejšie a ostrejšie, než vecné a objektívne dokumentárne dielo. "Teda vam povjem jako zme išli z vojny. Ket sa vojna skončela, dobre že zme na hlavach domvof ňešli, čo zme boli živi. Aj ja som a ešte aj žena prišla naprot' mñe do Trenčína. Oj bolo to radosti. Tag zme spjevali, aš s teho mura trenčanskeho skalje pršelo dolu" (A. Kováč, 1878-1980, Riečnica).

Ak sa zhodneme na tom, že hlavným cieľom etnológie, a teda aj folkloristiky je skúmať v istom spoločenskom, etnickom i prírodnom prostredí, a porovnaním s inými dospieť k poznaniu takých javov, ktoré budú pre ľudstvo všeobecné, pomôžu nám lepšie chápať samých seba, naše konanie i správanie na ceste za hľadaním humánnych ideálov, potom v tomto úsilí je zhromažďovanie a sledovanie rozprávání zo života ako kultúrnych javov, tak i nástrojov na priblíženie sa k človeku a jeho dobe pre nás nenahraditeľné. Z takéhoto uhlu pohľadu vidím zmysel mojej úvahy o rozprávání zo života ako folklórneho žánru.

POZNÁMKY

- 1 Papers on ISFNR, I., II. Bergen 1984, III. Bergen 1985.
- 2 KILIÁNOVÁ, G.: Ekológia súčasných procesov v ľudovej slovesnosti. Kandidátska dizertačná práca. Bratislava 1989. Kapitola: Memorát v súčasnom rozprávačskom repertoári, s. 144 an. Tam i početná literatúra. Termín "vyprávění ze života" zaviedol JECH, J. r. 1956 v článku Vyprávění ze života. Českoslov. Ethnogr. 4, 1956, 1, s. 201-201. Prijala ho i Mária KOLEČÁNYI-KOSOVÁ: K problematike rozprávání zo života ako folklórneho druhu. Fr. Wollmanovi k sedemdesiatinám. Sborník prací. Praha 1958, s. 530-540. Krátko na to O. Sirovátka navrhuje radšej termín "vzpomínkové vyprávění". SIROVÁTKA, O.: Vzpomínkové vyprávění a jeho místo ve folklóru. Českoslov. Ethnogr. 7, 1959, s. 308-314.
- 3 LEŠČÁK, M. - SIROVÁTKA, O.: Folklór a folkloristika. Bratislava 1982, s. 170 an.
- 4 von SYDOW, C.: Kategorien der Prosavolksdichtung. Selected Papers on Folklore. Copenhagen 1946, s. 60-85.
- 5 ČISTOV, K. V.: Problema kategorij ustnoj narodnoj prozy neskazočnogo chataka. Fabula 9, 1967, s. 13-26. Podobne chápe i SIMONIDES, D.: Memorat i fabulat v wspótczesnej folklorystyce. Literatura ludowa - folklor - język, T 2, Katowice 1981. Prace naukowe Uniwersytetu Śląskiego Nr. 441, s. 26-36.
- 6 PENTIKÄINEN, J.: Grenzenprobleme zwischen Memorat und Sage. Temenos 3, 1968, s. 136-167. Podobne HONKO, L.: Genre Analysis in Folkloristics and Comparative Religion. Temenos 3, 1968, s. 48-64.
- 7 Dovoľujem si odvolať sa na diskusné vystúpenie O. Sirovátka po mojom príspevku Memorát v žánrovej sústave ľudovej prózy na folkloristickom seminári Žánre - archívy - katalógy, v Dolnej Krupej 10.-11.9.1991.
- 8 SIROVÁTKA, O.: Vzpomínkové vyprávění jako druh lidové prózy. Čes. Lid 50, 1963, s. 114-120.
- 9 POLÍVKA, J.: Novely a poviedky z obecného života. Súpis slovenských rozprávok, diel IV. Turč. Sv. Martin 1930; - VÁCLAVEK, B.: O lidové písni a slovesnosti. Praha 1963, s. 357.
- 10 KILIÁNOVÁ, G.: c.d., ako pozn. 1.
- 11 Slovník slovenského jazyka, diel III., heslo poviedka, s. 371, Bratislava 1963. Pre úplnosť treba dodať, že slovník na prvom mieste uvádza tento význam: rozprávanie o nejakej udalosti. Myslím však, že v súčasnosti je toto všeobecné chápanie zatlačené čiastočne do úzadia v prospech druhého významu.
- 12 KOLEČÁNYI-KOSOVÁ, M.: c.d., ako pozn. 1, s. 553.
- 13 O vývoji názorov na folklórny žánre pozri: HONKO, L.: Gattungsprobleme. Enzyklopädie des Märchens.

- Band 5, Lieferung 2/3. Berlin - New York 1986, s. 744-769.
- 14 PROPP, V. Ja.: Theory and History of Folklore. Zostavil A. LIBERMAN. Minneapolis 1984, s. 6, 41. Citované podľa H. JASON, c.d., ako pozn. 16, s. 168-169.
 - 15 VOIGT, V.: Structural Definition of Oral (Folk) Literature. International Comparative Literature Association. Proceedings of the Congress. Beograd 1969, s. 465. Citované podľa H. JASON, c.d., ako pozn. 16.
 - 16 JASON, H.: Genre in Folk Literature. Reflections on Some Questions and Problems. Fabula 27, 1986, č. 3/4, s. 167-194.
 - 17 von SYDOW, C.: c.d., ako pozn. 4, s. 60 an.
 - 18 R. BAUMAN, L. HONKO, J. PENTIKÄINEN, L. RÖHRICH, V. VOIGT: Current Trends in Narrative Theory. A Report. 36, 1980.
 - 19 Zhodnotil L. HONKO, 1986: c.d., ako pozn. 13, s. 744-746.
 - 20 Tamtiež, s. 746-747.
 - 21 Tamtiež, s. 747.
 - 22 JASON, H.: c.d., ako pozn. 16, s. 171.
 - 23 HONKO, L. 1986, c.d., s. 755.
 - 24 BASCOM, W.: The Forms of Folklore: Prose Narrative. Journal of American Folklore, 78, 1965, s. 6-15.
 - 25 POLÍVKA, J.: Súpis slovenských rozprávok, diel IV. a V., Turč. Sv. Martin, 1930 a 1931; MICHÁLEK, J.: Keď je dobrá klobása... Spomienkové rozprávanie slovenského ľudu. Bratislava 1987; - PODOLÁK, J. a kol.: Záhorská Bystrica. Bratislava 1986; - MICHÁLEK, J. a kol.: Stará Turá. Bratislava 1983; - MICHÁLEK, J. a kol.: Ľud Hornádskej doliny. Košice 1989; BOTÍK, J. a kol.: Hont. Tradície ľudovej kultúry. Martin 1988.
 - 26 von SYDOW, C.: c.d., ako pozn. 4, s. 73-74.
 - 27 Podrobne o tom AZBELEV, S. N.: Sovremenyje ustnyje rasskazy. Russkij fol'klor 9, 1964, s. 132-177.
 - 28 Tamtiež, s. 136.
 - 29 Napr. výsledky niekoľkoročných opakovaných výskumov na estónskom území. PROODEL, M.: Über die nichtklassischen Volkserzählungen. Fabula 10, 1969, s. 145-154. K tomuto problému početná literatúra od prelomu 50. a 60. rokov v českej, slovenskej a zahraničnej folkloristike. Pozri: KILIANOVA, G.: c.d., ako pozn. 2, s. 247-264.
 - 30 JEMELJANOV, L. N.: Problema chudožestvennosti ustnogo rasskaza. Russkij fol'klor, 5, 1960, s. 247-264.
 - 31 AZBELEV, S. N.: c.d., ako pozn. 27, s. 130-131.
 - 32 Podobne sa vyvíjali názory na tento prozaický žáner v ostatných štátoch Európy a v USA. HAJDUK-NIAKOWSKA, J.: Z badań nad opowieścią wspomienową. Literatura ludowa 20, 1976, č. 4-5, s. 22-42; BAUSINGER, H.: Alltägliches Erzählen. Enzyklopädie des Märchens. Band I, Berlin - New York 1975, s. 323-331; HONKO, L.: c.d., ako pozn. 6; DOLBY-STAHIL, S. K.: The Oral Personal Narrative in Its Generic Context. Fabula 18, 1977, s. 18-39; BOŠKOVIĆ-STULLI, M.: Telling about Life. On Questions of Contemporary Oral Literature. Genres 1. Narodna umjetnost 1988, s. 11-42.
 - 33 KOLEČANYI-KOSOVÁ, M.: c.d., ako pozn. 2, s. 534. Na problém kolektívnosti a umeleckosti rozprávání zo života, tak ako ho nastolili sovietski bádatelia, zareagoval tiež neskôr SIROVÁTKA, O.: c.d., ako pozn. 8.
 - 34 SIROVÁTKA, O.: Vzpomínkové vyprávění v dnešním vyprávěčském podání. Premeny ľudových tradícií I. Československo. Bratislava 1977, s. 261-271. Tu s. 271. Podčiarkol autor. Podobne BAUSINGER, H.: c.d., ako pozn. 32, s. 323.
 - 35 MICHÁLEK, J.: c.d., 1987, ako pozn. 25, s. 227 an.
 - 36 HONKO, L.: c.d., 1986, ako pozn. 13, s. 747-748.
 - 37 Porovnaj tiež HAJDUK-NIAKOWSKA, J.: c.d., ako pozn. 32, s. 38; - BOŠKOVIĆ-STULLI, M.: c.d., ako pozn. 32, s. 23 an.
 - 38 KREKOVIČOVÁ, E.: Život folklóru v súčasnosti. Ľudová pieseň. Bratislava 1989, s. 48 an; - FISCHER, J. L.: Funktion. Enzyklopädie des Märchens. Band 5, Lieferung 2/3. Berlin - New York 1986, s. 543-560.
 - 39 BASCOM, W.: Four Functions of Folklore. Journal of American Folklore 67, 1954, s. 333-349; SIROVÁTKA, O.: Funkce folklóru v životě vesnice. Revoluční proměny jihomoravského venkova. Red. V. Frolec. Brno 1980, s. 198-203; - KIRSCHENBLATT-GIMBERT, B.: A Parable in Context. A Social Interactional Analysis of Storytelling Performance. BEN-AMOS, D. GOLDSTEIN, K. S.: Folklore. Performance and Communication. The Hague - Paris 1975, s. 105-130.
 - 40 KREKOVIČOVÁ, E.: c.d., ako pozn. 38, s. 53.
 - 41 LEHMANN, A.: Rechtfertigungsgeschichten. Fabula 21, 1980, 1/2, s. 56-69.
 - 42 LEŠČÁK, M.: Ku kritériám vymedzenia folklórnych žánrov; - HLŔŠKOVÁ, H. - KREKOVIČOVÁ, E.: Folklórne žánre - archívy - katalógy. Bratislava 1991, s. 43-51.
 - 43 DOLBY-STAHIL, S. K.: c.d., ako pozn. 32.

THE ORAL PERSONAL NARRATIVE AS A GENRE OF FOLK PROSE

Summary

The author discusses the issue of the oral personal narrative as a genre of folk prose. Summarizing present knowledge about this genre the author claims the problem is far from being answered and formulates her own

viewpoint about the individual attributes of its genre definition. Primarily, the attention is focused on demarcation of genre, its place in the system of oral folk prose and, also on problems of terminology.

1. **The name of genre** The author suggests the use of the term *rozprávanie zo života* (the personal experience narrative). Both in the Slovak and Czech language, the fluctuating terminology has worked with denotations *memorát, memorabile, spomienkové rozprávanie zo života, poviedka zo života* /"memorate", *memorable*, narrative recollection, lifestory narrative, short story narrative. Here, the author refers to the work of M. Kolečányi-Kosová from 1958. Considering the different temporal perspective of text, within this genre G. Kiliánová distinguishes two basic groups:

I. **topical narratives** and II. **recollection narratives**.

2. **The folklore oral genre.** The genre is traced through three main focuses: form, content and function. Three distinctive points are grouped around these viewpoints which are in a complementary relation. At the same time, the relation of singular distinctive signs fluctuates from one genre to another. Concurrently, the author emphasizes conceptualization of genre as a historic category with independent internal development in time and space. In this connection, G. Kiliánová gives an accent on the inevitability of analysis of as many texts as possible to the widest attainable historical diachrony. At the same time, genre is a category bound in cultural and ethnic meaning. The majority of folkloristic reflections about the genre, however, are based on material from Christian Europe, primarily originating in the 19th and 20th centuries. The author states that the analysis of folkloric genres must be always supported by "ethnic" genres, bound both locally and culturally. This procedure, however, does not exclude efforts of folklorists to search for analytical categories, compatible in a wide temporal and spatial diapason.

3. **The personal experience narrative as a genre of oral folk prose.**

The narratives about life experience are loose, often only improvised stories taking their subject from an arbitrary event which really happened or is taken for granted to have really happened. They are personal individual narratives with a transparent, personally involved relationship of the narrator to the narrated story. The lucid personal attitude of narrator is reflected in the form, content (topic) and also in the function of the genre. The personal narrative is distinguished by individual content, with a rather short lifetime in comparison with other genres, scarcely spread through the collective society and it is distinguished by a strong attachment to narrator. This narrator was most often the creator and the only performer of life story narrative. This genre is noted for a loose, improvised form and simple language structure.

4. **Thematic definition.** The basic quality connecting all the topics in this genre is the effort to form the theme by means of the individual, particular, real, or for real "declared" experience. The bearer perceives the narrative as a strongly individual and personal, and, by its means, presents a certain "slice of reality". Generally, it is possible to articulate the following thematic cycles of life narratives:

1. childhood
2. youth
3. adult age
4. work, profession
5. departure from home (seasonal work, travel); here in a large group of emigration narratives are related
6. tragic life stories
7. comic life stories
8. narratives about ancestors
9. wars, insurrections, upheavals, resistance movements
10. tragic events in community and region: elemental disasters.
11. comic stories, characters in the community/area.

In groups 1-8, the author stresses the prevalence of biographical narratives, while groups 9-11 are specified as narratives concerning public affairs. This division is understood as being only auxiliary.

From the viewpoint of the internal subdivision of the genre, thematic groups 1-3 according to age of the narrator and groups 4-7 and 9-11 without this regard occur in **topical narratives**. We can find every thematic group in the **recollection narratives**.

In further parts of the paper the author focuses on details of the content and the form of narratives, their function seen from the viewpoint of their social context and, last, but not least, by the position of the genre in the system of oral prose. Although older collection of texts dating back to the very beginnings of the interest in oral literature provide us with scarcely any information about this genre, we can assume that this genre is generally one of the most vital and prolific in the whole taxonomy in any period of its existence.

Approximately from the mid-20th century, in Slovakia, research has recorded only a very limited spread of the classic folklore genres in the manifest repertory of village and urban populations. Instead of them, the legend genres together with anecdote, humorous narratives and jokes which have become the dominant types and have occupied positions in the system which, in the past, belonged to fairy tales prose.

Slovenský národopis

Vydáva Národopisný ústav Slovenskej akadémie vied v Slovak Academic Press, spol. s r.o.

Ročník 40, 1992, číslo 3

Vychádza štvrtročne.

Hlavný redaktor:

PhDr. Milan Leščák, CSc.

Výkonné redaktorky:

PhDr. Ľubica Chorváthová,

PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: Eva Koubeková

Redakčná rada: PhDr. Stanislav Brouček, CSc., Doc. Ľubica Droppová, CSc., PhDr. Božena Filová, CSc.,
Prof. Václav Frolec, DrSc., Doc. Emília Horváthová, CSc., PhDr. Václav Hrnčíko, PhDr. Josef Jančář, CSc.,
PhDr. Milan Kiripolský, PhDr. Soňa Kovačevičová, DrSc., PhDr. Eva Krekovičová, CSc., PhDr. Martin
Mešša, PhDr. Ján Mjartan, DrSc., Prof. Ján Podolák, DrSc., PhDr. Zora Rusnáková, CSc., PhDr. Peter
Salner, CSc., PhDr. Miroslav Válka.

Adresa redakcie: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava

Registr. zn. F 7091

Cena 39,- Kčs (jednotlivé číslo), celoročné predplatné 156,- Kčs.

Rozširuje, objednávky a predplatné (aj do zahraničia) prijíma Slovak Academic Press, spol. s r.o., P.O.
Box 57, Nám. Slobody 6, 811 05 Bratislava

SLOVAK ETHNOLOGY

Quarterly review of Institute of Ethnology of the Slovak Academy of Sciences

Vol. 40, 1992, No3

Editors: Milan Leščák, Ľubica Chorváthová, Zora Vanovičová

Address of Editor: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava

Distributed by Slovak Academic Press, Ltd., P.O. Box 57, Nám. Slobody 6, 811 05 Bratislava

L'ETHNOLOGIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnologie de l'Académie slovaque des sciences

Année 40, 1992, No3

Rédacteurs: Milan Leščák, Ľubica Chorváthová, Zora Vanovičová

Rédaction: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava

SLOWAKISCHE ETHNOLOGIE

Zeitschrift des Ethnologischen Institutes der Slowakischen Akademie der Wissenschaften

Jahrgang 40, 1992, Nr.3

Redakteure: Milan Leščák, Ľubica Chorváthová, Zora Vanovičová

Redaktion: Jakubovo nám. 12, 813 64 Bratislava

